

**РОЗВИТОК БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ КОРПОРАЦІЇ З ПОЗИЦІЇ ПСИХОЛОГІЇ
ЗАЦІКАВЛЕНИХ КОРИСТУВАЧІВ ТА ОСОБЛИВОСТЕЙ СПРИЙНЯТТЯ НИМИ ОБЛІКОВОЇ
ІНФОРМАЦІЇ**

Ставиться питання взаємозв'язку бухгалтерського обліку та психології. Обґрунтовується подальший розвиток бухгалтерського обліку у забезпечення інтересів користувачів – суб'єктів корпоративних відносин та неоднозначність сприйняття ними облікової інформації. Показано неоднозначність сприйняття інформації її користувачами. Сформована карта зацікавлених сторін, їх інформаційні потреби та види бухгалтерського обліку, що генерують необхідну інформацію. Досліджено висвітленість проблеми психологічної складової облікової діяльності в науковій літературі у таких аспектах: 1) з позиції пізнавальної складової обліково-аналітичних даних; 2) з позиції джерела даних; 3) з позиції виконавця інформації; 4) з позиції користувача інформації; 5) з позиції виділення психологічних типів особистості. Зазначена необхідність подальших досліджень за означеною проблематикою.

Ключові слова: бухгалтерський облік, диференціація, інтеграція, інформація, корпорація, користувачі, психологія.

Постановка проблеми. Бухгалтерський облік у корпораціях поступово удосконалюється через розвиток економіки, застосування досягнень інших наук, що розвиваються, та нових технічних засобів, знаходиться на новому етапі свого розвитку та гармонізації з іншими видами обліку. Значний інтерес викликають дослідження факту його взаємозв'язку з психологією, адже виробництво і сприйняття інформації здійснюється людьми з різним рівнем освіти, професіоналізму, поінформованості та психологічних типів. Наукові відкриття часто виникають на перетині галузевих знань, в цьому сенсі дослідження психологічних аспектів в бухгалтерському обліку підіймає бухгалтерський облік на новий щабель еволюції наукових знань, надає їм нової якості [2, С. 70].

На думку російського автора М.Л. Пятова, для цілей управління підприємством важливим завданням стає рішення окремих психологічних проблем створення корисності облікових даних як самими бухгалтерами, так і управлінцями підприємства, а також рішення професійних «мовних» бар'єрів взаємодії бухгалтерської служби з менеджментом компанії [18, С. 82]. В.Я. Соколов пропонує бухгалтерський облік як практичну діяльність розглядати з позиції корпоративного менеджменту та психології його учасників [23, С. 8].

Проблематика взаємозв'язку психології та бухгалтерського обліку у вітчизняній науці і дотепер знаходиться поза увагою науковців. Малодослідженим залишається також розвиток бухгалтерського обліку корпорацій з позиції психології зацікавлених користувачів та сприйняття ними облікової інформації. Отже, обраний напрям є актуальним та потребує подальшого наукового пошуку та обумовив вибір теми статті.

Метою статті є дослідження розвитку бухгалтерського обліку корпорації з позиції психології зацікавлених користувачів та особливостей сприйняття ними облікової інформації.

Викладення основного матеріалу. Дослідження впливу психології на розвиток бухгалтерського обліку є новим напрямом. Не так багато наукових джерел вказують на означену проблему, проте аспекти впливу психології на економічні науки і теорію управління є вагомими [3, 5, 14, 16, 20, 24]. Бухгалтерський облік віднесено до гуманітарних економічних наук. У той же час, об'єктивна економіка є психологічною, адже основним суб'єктом господарської діяльності є люди, котрі володіють психологічними особливостями, цільовими настановами, мотивацією поведінки, своїми інтересами. Людина, в силу своєї вираженої психологічності, являє складний, тонкий і менш передбачуваний об'єкт управління порівняно з природними і технічними об'єктами економіки [20, С. 12]. За твердженнями Н.А. Каморджанової, особливості побудови національної системи бухгалтерського обліку обумовлені специфікою національної психології, відповідно до національного менталітету, традиції, релігії, проблеми людини в цьому суспільстві потребують уважного розгляду, адже національні психологічні особливості здійснюють суттєвий вплив на характер і дії бухгалтера та користувачів фінансової звітності [2, С. 70].

© О.М. Кондратюк, 2013

ічний теорії розпочалося з часів Адама Сміта (1723–1790), який сформулював концепцію «економічної людини» і «природного порядку». В працях відомих митців, економістів, соціологів, юристів з того часу і досьогодні (Д.Стюарта, К.Г. Маркса, И.Бентама, Л.Вальраса, А.Маршала, В.Паретто, В.Стенлі, Г.Г. Госсена, Д.Кейнса, Г.Мінза, М.Фрідмена, Г.Беккера, Ф.фон Хайека та ін.) йдеться про цілі людини та цілі економічної системи, в якій людина здійснює свою діяльність, їх відповідність та

кореспонденцію. Розвиток економічної теорії супроводжувався дослідженнями закономірностей економічної поведінки людини з використанням інструментарію психології, все більше в дослідженнях використовуються зв'язки суміжних дисциплін, виникають поняття економіка і психологія [3, 5], економічна психологія [14, 16], психологічна економіка [20], психологія менеджменту [8], бухгалтерський облік і психологія [2]. Стає зрозумілим, що економіка без психології не має можливості вивчати економічні процеси, а психологія без економіки не може досліджувати аспекти людської поведінки. Бухгалтерський облік як економічна дисципліна також не може розвиватися без знання справжніх мотивів усіх осіб, залучених в обліковий процес.

Інтереси зацікавлених користувачів значно різняться, сучасна система бухгалтерського обліку корпорацій не може задовольнити всі інформаційні потреби цих користувачів у повному обсязі та врахувати всі суперечливі запити в межах одного формату звітності. Тільки в науково-практичному журналі «Бухгалтерський облік і аудит» за 2012 р. з даної проблематики опубліковано статті В.Єфименка, Л.Тягнирядно (№ 12, С. 3–12), Н.Лоханової (№ 9, С. 20–25), Т.Камянської (№ 8, С. 3–8), В.Моссаковського (№ 8, С. 3–12), М.Корягіна (№ 8, С. 27–33), С.Голова (№ 7, С. 3–10), Л.Нападовської (№ 6, С. 3–7), Б.Валуєва (№ 5, С. 3–9), З.Гуцайлюка (№ 4, С. 3–11). З позиції російського науковця А.А. Солоненко, публічна звітність еkleктична¹, сполучає множини різних теоретичних поглядів [22, С. 187]. Користувачі інформації і учасники облікового процесу відбирають необхідні дані, перекручують облікову інформацію під дією загальних фільтрів сприйняття та часткових фільтрів, котрі встановлюють самі користувачі в залежності від цілей, що переслідуються, відбувається семантична обробка даних під впливом мотивації та їх професіоналізму [22, С. 255].

Приклад, поданий в монографії за редакцією Н.А. Каморджанової [2, С. 74–75], уможливує розглянути бухгалтерський облік з позиції часових критеріїв та доводить, що кожен з користувачів сприйматиме їх по-різному (табл. 1).

Таблиця 1

Часові аспекти вивчення бухгалтерського обліку [2, С. 74]

За відношенням до часу	Етапи вивчення	За періодизацією			
		рік	десятиліття	століття	тисячоліття
Минуле	історія	минулий	минуле	до XX ст. до н.е.	4-е до н.е. – 2-е н.е.
Теперішнє	сучасність	поточний	поточний	XXI ст. н.е.	3-е н.е.
Майбутнє	подальші перспективи розвитку	наступний	наступний	XXII ст. н.е.	4-е н.е.

З позиції психології сприйняття інформації (табл. 1) користувачами буде різнитися, оскільки в ній містяться різні часові аспекти.

Для науковця приводом для дискусії буде інформація розвитку бухгалтерського обліку в наступному тисячолітті, оскільки це є достатньо далекою перспективою. Для практикуючого бухгалтера майбутнє десятиліття сприйматиметься складно, адже протягом останніх десяти років і навіть конкретного року відбуваються різні за суттю і значимістю зміни. Власники бізнесу закладуть увагу на історії облікової інформації, поточних періодах і перспективах розвитку на рік та десятиліття. В цілому, користувачі будуть думати про минуле і акцентувати увагу на поточному періоді, причому зосередившись на конкретному поточному або наступному роках. Студенти можуть відкидати історію бухгалтерського обліку й не сприймати далеке майбутнє. Таким чином, далекі перспективи розвитку бухгалтерського обліку в століттях і десятиліттях будуть складно сприйматися з позиції психології кожного із зацікавлених цим напрямом [2, С. 74–75].

Розвиток та глобалізація економіки зумовили інтеграцію бізнесу у формі корпорацій, транснаціональних компаній, альянсів та мереж. Сучасні бізнесутворення під дією чисельних факторів перебувають у процесі трансформації, відбувається їх подальша інтеграція, дезінтеграція, зміна напрямку діяльності, ліквідація тощо. Управління корпораціями повсякчас ускладнюється, обсяги інформації та інформаційні запити збільшуються. Для забезпечення інформаційних потреб учасників корпоративних відносин та підтримання балансу їх інтересів відбувається диференціація бухгалтерського обліку корпорацій, виділяються окремі модулі, що генерують інформацію про задані об'єкти та напрями діяльності (табл. 2).

Водночас, окремі модулі – генератори інформації формують єдину облікову систему корпорації, яка в подальшому інтегрується в інформаційну систему складноорганізованої підприємницької структури.

¹ Еkleктика (давн.-грец. – κλεκτός «обраний, добірний» від давн.-грец. – κλέωю «вибираю, відбираю, обираю») – змішення, з'єднання різнорідних стилів, ідей, поглядів тощо [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://uk.wikipedia.org/wiki/Εκλεκтика>.

Основними ключовими завданнями облікової системи корпорації стають керованість, прозорість і аудитуємість інтегрованого бізнесу; планування, облік, контроль і аналіз діяльності [22, С. 90–91], в т. ч. за різними зрізами; дизайн інтегрованої обробки та трансформації облікової інформації; формування інформації для звітування про діяльність корпорації.

Облікова система корпорації являє собою штучно створену оригінальну інформаційну технологію [11, С. 240], що постійно розвивається, досягнення самої людини та формується під дією її знань, умінь, навиків, суджень в області теорії і практики бухгалтерського обліку. Облікова діяльність, за Б.Раяном «здійснює широкий вплив на структуру взаємозв'язків всередині організації (і сама піддається впливу цієї структури). Облікова діяльність впливає не лише на поведінку окремих співробітників, а також на їх спілкування і взаємовідносини один з одним» [19, С. 30]. Обліковий та управлінський процеси діють одночасно, впливаючи на розвиток і удосконалення один одного. Проте співвідношення практики бухгалтерського обліку та практики прийняття рішень користувачами облікової інформації, в т. ч. із врахуванням психологічних аспектів, залишається малодослідженим напрямом. За радянських часів, єдиним користувачем інформації вважалася держава, отже можливість орієнтування облікової інформації на конкретних користувачів з їх індивідуальними особливостями інтелектуального, психологічного, освітнього, практичного, дослідницького характеру виключалась. Останнім часом це питання підіймається у публікаціях російських науковців В.В. Ковальова [10], Н.О. Каморджанової [2], А.А. Солоненко [22], Л.В. Перекрестової [17], публікації за такою тематикою в Україні відсутні. Проблему психологічної складової облікової діяльності зазначеними авторами пропонується розглядати у таких аспектах: 1) з позиції пізнавальної складності обліково-аналітичних даних; 2) з позиції джерела даних; 3) з позиції виконавця інформації, 4) з позиції користувача інформації; 5) з позиції виділення психологічних типів особистості.

1. Термін «пізнавальна складність» сформульовано в теорії прийняття рішень. М.Драйвером і Дж.Мокком визначено складові цього поняття: а) обсяг даних, що використовується, б) ступінь фокусування на можливих рішеннях проблеми.

У процесі створення достатньої і корисної інформації відбувається відбір необхідних даних через їх фільтрацію. Фільтрація здійснюється регулюючими інститутами (Міністерством фінансів України, Українською асоціацією сертифікованих бухгалтерів і аудиторів, РМСФЗ); обліковими працівниками, які орієнтуються на особисті уявлення про корисність інформації і оцінюють конкретну ситуацію; всіма користувачами інформації, що орієнтуються на обсяг даних, необхідних для вирішення тієї чи іншої проблеми та прийняття управлінських рішень. Зі збільшенням обсягу інформації через удосконалення технології збору, зберігання, обробки і передачі відчувається зниження можливостей її ефективного використання, а отже, ускладнюється прийняття обґрунтованих економічних рішень. Утворення значного масиву облікової інформації розсіює увагу користувачів і заважає зосередитися на ключових аспектах і результатах діяльності корпорації. Постає питання пошуку обмежень інформації щодо обсягу звітних даних, параметрів релевантності, ступеню їх структурування, агрегованості та аналітичності, наявності альтернативних варіантів. Подібною є позиція професора Л.М. Кіндрацької: «інформація є цінним ресурсом, втім її обсяг не повинен переобтяжувати її сприйняття користувачем».

Таблиця 2

Карта зацікавлених сторін та забезпечення їх інформаційних потреб

Учасники корпоративних відносин – користувачі облікової і звітної інформації	Інтереси і очікування учасників	Завдання корпорації	Пріоритетність характеристик інформації	Джерела інформації	Автономні модулі бухгалтерського обліку корпорації – генератори інформації
1	2	3	4	5	6
Акціонери (власники контрольних пакетів, міноритарії ²)	Зацікавленість в отриманні частини прибутку, що залишається за вирахуванням зобов'язань та виплачується у вигляді дивідендів. Очікування підвищення котирувань акцій. Зацікавленість в участі в капіталі, Очікування приросту капіталу. Зацікавленість в якості управління. Очікування підвищення прибутку та зростання вартості (капіталізації) компанії. Підтримка управлінських рішень, спрямованих на підвищення конкурентоспроможності та отримання надвисоких прибутків, іноді пов'язаних з високим ризиком. Можливість впливати на управління компанією через: 1) проведення зборів акціонерів, переобрання складу ради директорів, схвалення або незадоволення діяльністю менеджменту компанії; 2) шляхом продажу належних їм акцій, впливаючи на курс акцій, створюючи умови для поглинання компанії. Відсутня безпосередня взаємодія з менеджерами та іншими зацікавленими групами	Задоволення інтересів через дотримання законодавства та принципів корпоративного управління, формування корпоративної політики та внутрішніх стандартів корпоративного управління.	Доступність, зрозумілість, темпоральність ³ , достовірність	Баланс, Звіт про фінансові результати, Пояснення до річної фінансової звітності, нефінансові звіти.	Фінансовий облік Управлінський облік Стратегічний облік Соціальний облік Дипозитарний облік Актуарний облік
Керівництво,	Зацікавленість у стійкості компанії та зниженні	Задоволення	Релевантність,	Баланс, Звіт	Фінансовий

Продовження табл. 2

1	2	3	4	5	6
---	---	---	---	---	---

² Міноритарії (міноритарний акціонер) – акціонер компанії (фізична або юридична особа), розмір пакета акцій якого не дозволяє йому безпосередньо брати участь в управлінні компанією (наприклад, шляхом формування ради директорів) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%BE%D0%F2%E0%F0%ED%FB%E9_%E0%EA%F6%E8%EE%ED%E5%F0.

³ Темпоральність (англ.) – часові особливості [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://wiki-linki.ru/Page/419523>.

менеджери	небезпеки впливу непередбачених обставин. Зацікавленість у міцності свого положення. Зацікавленість у наданні можливості виявляти ініціативу та самостійність. Зацікавленість в отриманні винагороди у вигляді гарантованої заробітної плати та інших форм винагород. Залежність від акціонерів, представлених радою директорів. Зацікавленість у продовженні контракту на роботу в компанії. Безпосередня взаємодія з великою кількістю груп користувачів, котрі виявляють інтерес до діяльності компанії (кредитори, регіональна і місцева влада, персонал). Знаходження під впливом факторів, не пов'язаних із завданнями підвищення вартості компанії (масштаб, престиж)	інтересів менеджерів з метою залучення висококваліфікованих кадрів та можливості розробки обґрунтованих управлінських рішень, спрямованих на зростання прибутків і загального потенціалу компанії	доступність, зрозумілість, темпоральність, достовірність	про фінансові результати, Пояснення до річної фінансової звітності, управлінська звітність, оперативні дані різного спрямування	Облік Управлінський облік Соціальний облік Креативний облік Оперативно-технічний облік
Службовці, профспілки	Зацікавленість у стійкості компанії, її прибутковості, збереженні своїх робочих місць, в отриманні винагороди у вигляді гарантованої заробітної плати, інших винагород. Зацікавленість у дотриманні трудового законодавства, забезпеченості безпечними умовами праці, гарантуванні соціальних гарантій (оздоровлення, відпочинок, медичне страхування)	Задоволення інтересів з метою залучення висококваліфікованих кадрів та їх утримання в компанії	Зрозумілість, достовірність	Управлінська звітність	Управлінський облік Соціальний облік
Інвестори, банки	Зацікавленість у стійкості компанії. Зацікавленість у максимальних кредитних ставках, гарантованому поверненні наданих фінансових ресурсів. Очікування вигід від здійснених вкладень. Зацікавленість у придбанні, продажі та володінні цінними паперами, участі в капіталі.	Задоволення інвесторів з метою залучення інвестицій. Задоволення інтересів банків через забезпечення зобов'язань	Доступність, зрозумілість, темпоральність, достовірність	Фінансова звітність, нефінансові звіти	Фінансовий облік Управлінський облік Соціальний облік Креативний облік Актуарний облік Облік за МСФЗ

Продовження табл. 2

1	2	3	4	5	6
---	---	---	---	---	---

Учасники корпоративних відносин – користувачі облікової і звітної інформації	Інтереси і очікування учасників	Завдання корпорації	Пріоритетність характеристик інформації	Джерела інформації	Автономні модулі бухгалтерського обліку корпорації – генератори інформації
Групи взаємопов'язаних підприємств, транснаціональні корпорації, мережеві компанії	Зацікавленість стратегічними цілями, конкурентними перевагами, кращою практикою ведення бухгалтерського обліку і складання фінансової звітності, результатами діяльності, можливістю об'єднання і побудови мережевих інформаційних систем	Задоволення інтересів через оприлюднення намірів подальшого розвитку компанії, ключових показників успіху компанії, фінансової звітності та звітності за МСФЗ.	Інформативність, надійність, співставність, доступність, релевантність	Фінансова звітність, консолідована звітність, звітність за МСФЗ.	Консолідований облік Облік за МСФЗ Фінансовий облік Мережевий облік
Постачальники	Зацікавленість у справедливих торговельних відносинах, забезпеченості своєчасності розрахунків	Задоволення інтересів через виконання контрактів, регулярність платежів.	Доступність, надійність	Звіт про рух грошових коштів	Фінансовий облік
Споживачі	Зацікавленість у справедливих торговельних відносинах якості продукції, збільшенні продажів, наданні знижок за своєчасність розрахунків. Очікування покращення обслуговування. Зацікавленість в екологічно безпечній продукції	Задоволення інтересів через виконання контрактів та якості продукції. Сприяє формуванню іміджу і зміцненню репутації компанії.	Доступність, надійність	Пояснення до річної фінансової звітності	Фінансовий облік Управлінський облік Екологічний облік
Державна, регіональна і місцева влада, органи державного	Зацікавленість у стійкості компанії, збільшенні податків, зайнятості працездатного населення та застосування праці інвалідів через утворення додаткових робочих місць. Зацікавленість у співпраці в державних, регіональних і місцевих програмах розвитку.	Задоволення інтересів через сплату податків та утворення нових робочих місць,	Достовірність, інформативність	Фінансова звітність, статистична звітність, Декларації, інші	Фінансовий облік Управлінський облік Облік з метою

Закінчення табл. 2

1	2	3	4	5	6
управління, податкові органи, державна статистика,	Зацікавленість у формуванні достовірних макроекономічних показників. Зацікавленість у збереженні ресурсів	фінансування проєктів, представлення транспарентної звітності		форми податкової звітності	оподаткування Статистичний облік Соціальний

цільові фонди, комісії, комітети					облік
Місцеве населення	Зацікавленість у наявності робочих місць, рівні екологічної безпеки та вирішені екологічних проблем (зниження забруднення атмосферного повітря, водних ресурсів та земель). Очікування підвищення умов для відпочинку, розвитку системи охорони здоров'я	Задоволення інтересів через роз'яснення принципів діяльності компанії, фінансуван-ня означених проблем	Обачність, нейтраль-ність	Пояснення до річної фінансової звітності, нефінансові звіти	Фінансовий облік Соціальний облік, Еколо-гічний облік
Стейкхолдери (в межах інте-ресів КСВ ⁴), природоохоро-ні інститути	Зацікавленість про соціальну та екологічну діяльність компанії	Задоволення інтересів через оприлюднення звітів стосовно соціального вектору діяльності корпорації	Достовір-ність, зрозумілість	Нефінансові звіти	Соціальний облік Екологічний облік
Інші партнери	Зацікавленість страхових компаній, пенсійних фондів, рейтингових агенцій, консалтингових, аудиторських фірм, мас-медіа, фінансових аналітиків, судів, арбітражів, міжнародних організацій, інших ділових партнерів у продовженні чи припиненні ділових відносин. Зацікавленість у фінансових і не фінансових показниках.	Задоволення інтересів ділових партнерів через надання інформації відповідного формату	Темпораль-ність, достовір-ність, співставність	Фінансова, статистична і управлінська звітність, нефінансові звіти	Фінансовий облік Управлінський облік Соціальний облік, Креатив-ний облік
Вищі навчальні заклади	Зацікавленість вищих навчальних закладів в проходженні студентами виробничої та переддипломної практики. Зацікавленість в отриманні інформації для написання дипломних і магістерських дипломних робіт	Задоволення інтересів через надання облікової, звітної та іншої інформації	Достовір-ність	Фінансова, статистична, податкова звітність	Фінансовий облік Статистичний облік Облік з метою оподаткування

Джерело: складено із використанням [7, С. 18–19; 12, С. 116; 15, С. 44–45; 22, С. 386]

⁴ КСВ – корпоративна соціальна відповідальність

По суті, інформація має бути дозованою відповідно до ієрархічних рівнів управління господарюючим суб'єктом» [9, С. 39]. Такий підхід дозволяє не допустити інформаційного перевантаження, вирішити проблеми інформаційної надмірності або інформаційної недостатності, застосовуючи при цьому можливості поєднання різних видів обліку.

Користувачі інформації різняться, одні орієнтуються на осмислення і прийняття одного рішення, інші прагнуть проведення складного багатоаспектного аналізу з подальшим вибором рішення з декількох альтернативних. У поведінці користувачів є присутніми як раціональні, так й ірраціональні⁵ компоненти, зокрема емоційні.

За теорією обмеженої раціональності Г.Саймона, психологічні фактори вперше включені у теорію прийняття рішень. Науковцем стверджується, що рішення в компанії приймаються колективно, а здібності кожного члена компанії різні і обмежені як неможливістю передбачення всіх наслідків прийнятих ними рішень, так і їх особистими прагненнями, соціальними амбіціями та статусом [21, С. 54–72].

2. Інформація щодо діяльності корпорації агрегується у такі блоки: зовнішня інформація, інформація незалежних експертів, внутрішня інформація для оприлюднення, конфіденційна внутрішня інформація. З прогресом обсяги інформації збільшуються, проте надвиробництво інформації не свідчить про її достатність, доступність, достовірність та зрозумілість. Відбувається інформаційна криза: за зростання інформаційного сектора економіки відчувається інформаційна нестача та безпорадність користувачів за значних обсягів інформації. Інформація, що сприймається користувачами може бути якісно гіршою за доступну. Це відбувається через вплив таких причин: ускладнення облікової інформації, фетишизація⁶ обліку (фрустрація⁷ мети підготовки звіту); менталітет бухгалтерів, їх професійна підготовка; низька активність користувачів інформації, їх невідповідність до ефективного споживання інформаційних ресурсів; регіональна диференціація інформаційного забезпечення; ризики, пов'язані зі складанням прозорої звітності; стан податкової системи; слабка розвиненість інформаційної інфраструктури; часовий лаг, що виникає між процесом формування і сприйняття інформації.

На кожному з етапів життєвого циклу господарюючого суб'єкта виникає потреба в нових масивах інформації, їх якісних характеристиках, що обумовлюється цільовими установками користувачів. Це доводить, що цілі і завдання обліку формулюють люди або групи людей, в яких виникає необхідність у певній інформації [22, С. 239].

3. Прийняття змін до Законів України («Про бухгалтерський облік і фінансову звітність», «Про акціонерні товариства»), деяких нормативно-правових актів Міністерства Фінансів України з бухгалтерського обліку та змін до них (нова редакція Плану рахунків бухгалтерського обліку, активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій тощо) уможливають бухгалтеру (виконавцю) впливати на склад і оцінку показників; самостійно вводити субрахунки, виходячи з потреб управління, контролю, аналізу та звітності; розкривати суттєву інформацію у звітах за МСФЗ чи примітках до них. Досвідчений бухгалтер має власне обґрунтоване бачення оптимальності того чи іншого управлінського рішення та намагається довести його до керівництва шляхом відбору й належного представлення звітних даних. З'являється можливість професійного судження – заключного висновку, що формулюється на основі аналізу виокремленої проблеми, яка не має стандартного рішення.

Професійне судження є результатом мислення бухгалтера, виноситься на основі спеціальних і загальних знань, досвіду в області бухгалтерського обліку і суміжних до нього наук, дозволяє в умовах невизначеності приймати адекватні управлінські рішення. При винесенні професійного судження фахівець керується також міркуваннями здорового глузду, фундаментальними моральними та етичними принципами професійних бухгалтерів. Водночас постає питання про рівень морально-етичних якостей бухгалтера, його професійних навиків.

На практиці застосування професійного судження в Україні є проблематичним, оскільки постійно відбуваються зміни бухгалтерського і податкового законодавства; дії бухгалтера обмежуються нормативними документами; бухгалтер висловлює думку керівника, будучи залежним від нього та намагається уникнути конфліктних ситуацій. На бухгалтера і його професійне судження впливають фактори, подані в таблиці 3.

Таблиця 3

*Зміст факторів, що впливають на особистість бухгалтера
та його професійне судження*

⁵ Ірраціоналізм (лат. irrationalis – несвідоме, нерозумне) – філософські течії, що проголошують верховенство почуттєвого начала і роблять його основною характеристикою як самого світу, так і світосприйняття [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://uk.wikipedia.org/wiki/ірраціоналізм>.

⁶ Фетишизація – (від фр. fétichisation, лат. facīcius – штучний, підробний) непомірне перебільшення достоїнств будь-чого [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ru.wiktionary.org/wiki/фетишизація>.

⁷ Фрустрація (лат. frustratio – «омана», «невдача», «марне чекання», «розлад задумів») – психічний стан, що виникає в ситуації реальної або передбачуваної неможливості задоволення тих чи інших потреб [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ru.wikipedia.org/wiki/фрустрація>.

Фактор	Зміст фактора	Інтерпретація фактора
Особистий	Характеризує конкретну особу бухгалтера	Бухгалтеру притаманні: схильність до облікової роботи, цілеспрямованість, врівноваженість, стресостійкість, відповідальність, уважність, старанність, скурпульозність, наполегливість, аналітичне і логічне мислення, пунктуальність, вміння аргументовано відстоювати власну точку зору, терплячість, акуратність, оперативність, добросовісність, організованість, самодисципліна, стійкість інтересів та відданість принципам, прямолінійність, критичний аналіз та тверезість поглядів на життя, здатність долати безліч перешкод задля домінуючої цілі
Психологічний	Емоційне сприйняття і поведінка в конкретній ситуації	Володіння знаннями з психології, набуття досвіду спілкування та спільної роботи в колективі, групі, команді
Освітній	Наявність освіти	Наявність базових і систематизованих знань, вміння і навички в сфері бухгалтерського обліку. Удосконалення рівня знань, вмінь, навичок, підвищення кваліфікації та прагнення професійного зростання. Знання чинного законодавства
Практичний	Стаж роботи і знання всіх ділянок облікового процесу	Володіння методикою обліку та контролю окремих об'єктів, господарських операцій і процесів, складання форм звітності, здатність аналізувати фінансову звітність та показники діяльності підприємства. Набуття навичок з оподаткування й управлінського обліку, складання відповідної звітності
Дослідницький	Вміння самостійного логічного мислення	Здатність самостійного проведення досліджень в сфері теорії і практики бухгалтерського обліку, узагальнювати та оцінювати результати, аналізувати досвід попередніх дослідників, виявляти напрями розвитку бухгалтерського обліку
Вплив зовнішнього середовища	Масштабність підприємства, його діяльність, географічний сегмент	Залежність здобуття практичного досвіду ведення бухгалтерського обліку від розміру бізнесу (малий, середній, крупний)

Джерело: систематизовано із використанням [6; 13, С. 62]

Перелічені фактори переплітаються між собою, водночас кожний по-своєму впливає на бухгалтера та його професійне судження, здатність сприймати та виробляти інформацію.

4. Користувачі облікової інформації різняться своїм соціальним статусом, місцем в управлінській ієрархії, формальним відношенням до підприємства, рівнем освіти, підготовки та досвідом. Кожен має власний критерій «корисності» і очікує від наданих звітних даних тієї інформативності, яка є цікавою тільки для нього.

Кожен учасник корпоративних відносин керується міркуваннями власної вигоди, індивідуальною шкалою переваг і вподобань. Цим обумовлюється розбіжність поглядів груп користувачів щодо корисності інформації.

5. Приналежність бухгалтера, менеджера або іншого користувача інформації до тих чи інших стилів мислення накладають обмеження до складу і структури облікових даних, викликані їх вподобаннями. Стиль мислення – це система інтелектуальних стратегій, прийомів, навичок і операцій, до яких особистість схильна в міру своїх індивідуальних здібностей: характеру, мотивації, системи цінностей. Це те, як людина осмислює навколишню дійсність, пояснює ті чи інші ситуації, яким чином окреслює мету і вирішує проблеми [1]. А.Харисоном і Р.Бремсоном запропоновано таку типологію стилів мислення: синтетичний, ідеалістичний, прагматичний, аналітичний, реалістичний.

Різні способи мислення обумовлюють різне сприйняття інформації користувачами незалежно від їхнього інтелекту. Інтелект – розумові здібності людини сприймати різноманітну інформацію, оброблюючи її, та оперувати знаннями при рішенні різнопланових задач.

Користувачі з синтетичним стилем мислення є прихильними до нестандартного формату обліку і звітності. Облікова політика має організовуватися на виконання нестандартного підходу до вихідної інформації (звітності). Отже, звітність може бути багатоваріантною, нестандартною, креативною. Ідеалістичний стиль мислення виявляється схильністю до інтуїтивних, глобальних оцінок без здійснення детального аналізу ситуацій із використанням чисельних факторів під час прийняття рішень. Ідеалісти прагнуть досягнення взаємної згоди. Їх намірами є намагання повного відображення інтересів усіх груп

користувачів і забезпечення високої інформативності звітності. Засобом досягнення загальної згоди між ними вважається складання звітності за МСФЗ.

Прагматики використовують доступну інформацію, прагнучи швидкого досягнення результату. Будь-яка проблема та її рішення розглядається в контексті ситуації, що склалась, відповідно вони зорієнтовані на ситуативно-адаптивний облік. До обліково-аналітичних даних пред'являються вимоги з орієнтування на інвесторів, покупців та їх інтерес, правильне оформлення пропозицій.

Звітність відзначатиметься точністю, зрозумілістю, легкістю сприйняття, сфокусованістю на показниках віддачі, не перевантаженою, адресною, оперативною, експериментальною. Аналітичний підхід припускає алгоритм дій: детальний збір даних, визначення проблеми, підбір варіантів рішень, їх оцінку за допомогою критеріїв, вибір кращого варіанта, опробування обраного варіанта на практиці.

Керівники відрізняються розвинутою логікою, здібностями та прагненнями до аналізу, вільним орієнтуванням у складних ситуаціях, послідовністю і обміркованістю дій. Звітність характеризується логічністю, послідовністю, вичерпністю, методологічною вибудованістю.

Реалістичний тип мислення притаманний людині, зорієнтованій на визнанні фактів. Зрозуміти реальність можна через спостереження, співставлення і узагальнення фактів, формулювання висновків, розуміння понять, теорій і законів. Облікова інформація і вибір показників звітності буде сконцентрованою на фактах і результатах та задовольняти поточні потреби користувачів. Звітність виглядатиме конкретною, простою, сконцентрованою на фактах і результатах, націленою на пошук ресурсів, оперативною.

Висновки. Підсумовуючи викладене, зроблено такі висновки. Збільшення зацікавленості, цілей і потреб користувачів облікової інформації зумовлюють розвиток бухгалтерського обліку корпорацій у їх забезпечення. Врешті відбувається диференціація бухгалтерського обліку задля задоволення чисельних запитів. Водночас види обліку інтегруються з метою отримання уявлення про загальний образ діяльності корпорації та підвищення ефективності управління інтегрованою структурою.

Дослідження взаємозв'язку бухгалтерського обліку і психології, застосування психологічних теорій в бухгалтерському обліку порушує новий пласт проблем, що потребує подальших досліджень.

Якісні риси, психологічні типи і стилі мислення облікових працівників впливають на організацію та уможливають побудову оптимальної моделі бухгалтерського обліку корпорацій. Інші користувачі облікової інформації сприймають її за силою своїх уявлень, досвіду, освіти, інтелекту, вподобань, мотивації та професіоналізму.

Розвиток психології особистості людини відкриває нові можливості для удосконалення бухгалтерського обліку корпорації. Уплетення психологічних аспектів у бухгалтерський облік стає необхідним та обумовлює подальший взаємопов'язаний розвиток психології і бухгалтерської науки.

Список використаної літератури:

1. *Алексеев А.А.* Поймите меня правильно или книга о том, как найти свой стиль мышления, эффективно использовать интеллектуальные ресурсы и обрести взаимопонимание с людьми / *А.А. Алексеев, Л.А. Громова.* – СПб. : Экономическая школа, 1993. – 352 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://chugreev.ru/alekseev/understand.html>.
2. *Бухгалтерский учет и психология : монография / Н.А. Каморджанова и др. ; под науч. ред. д-ра экон. наук, проф. Н.А. Каморджановой.* – СПб. : СПбГИЭУ, 2010. – 226 с.
3. *Бункина М.К.* Экономика и психология. На перекрестке наук / *М.К. Бункина, В.А. Семенов.* – М. : Дело и Сервис, 1998. – 400 с.
4. *Григорьева И.В.* Экономика и психология: проблема интеграции научного знания / *И.В. Григорьева* // Вестник Санкт-Петербургского университета / Серия 5 : Экономика. – СПб. : Санкт-Петербургский государственный университет, 2006. – № 2. – С. 42–50.
5. *Гульпенко К.В.* Взаимосвязь развития бухгалтерского учета и личности бухгалтера / *К.В. Гульпенко, Е.А. Смирнова* // Проблемы современной экономики. – 2011. – № 2. – С. 128–132 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.m-economy.ru/art.php?nArtId=3591>.
6. *Довгаль Л.С.* Управление корпорациями : монография / *Л.С. Довгаль.* – К. : ІВЦ Видавництво «Політехніка», 2004. – 236 с.
7. *Карпов А.В.* Психология менеджмента : учеб. пособ. / *А.В. Карпов* М. : Гардарики, 2005. – 584 с.
8. *Кіндрацька Л.М.* Інституції обліку та аналізу в інформаційній системі суб'єктів господарювання / *Л.М. Кіндрацька* // Роль і місце бухгалтерського обліку, контролю й аналізу в розвитку економічної науки і практики : зб. матер. II Міжнарод. наук.-практ. конференція 6–7 грудня 2012 р. – Київ : КНЕУ, 2012. – С. 38–41.

9. Ковалев В.В. Психологические аспекты бухучета / В.В. Ковалев // Кадровый менеджмент. – 2010. – № 7. – С. 14–27.
10. Кондратюк О.М. Систематизація ключових факторів розвитку бухгалтерського обліку корпорацій / О.М. Кондратюк // Роль і місце бухгалтерського обліку, контролю й аналізу в розвитку економічної науки і практики // зб. матер. II Міжнарод. наук.-практ. конференція 6–7 грудня 2012. – Київ : КНЕУ, 2012. – С. 240–243.
11. Кундря-Висоцька О.П. Організація обліку в системі корпоративного управління : монографія / О.П. Кундря-Висоцька. – К. : УБС НБУ, 2010. – 271 с.
12. Кутузова Е.Е. Личные качества и профессиональные навыки / Е.Е. Кутузова // Бухгалтерский учёт. – 2002. – № 10. – С. 61–62.
13. Ложкін Г.В. Економічна психологія : навч. посіб. / Г.В. Ложкін, В.В. Спасенников, В.Л. Комаровська. – К. : ВД «Професіонал», 2004. – 304 с.
14. Корпоративный менеджмент : справочник для профессионалов / И.И. Мазур, В.Д. Шапиро, Н.Г. Ольдерогге и др. ; под общ.ред. И.И. Мазура. – М. : Высшая школа, 2003. – 1077 с.
15. Москаленко В. Сучасні напрямки досліджень в економічній психології / В.Москаленко [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.politik.org.ua/vid/magcontent.php3?m=6&n=25&c=319>.
16. Перекрестова Л.В. Информационное пространство управления предприятиями / Л.В. Перекрестова, Н.Н. Нелюбова. – Волгоград : ВолГУ, 2004. – 210 с.
17. Пятов М.Л. Базовые принципы бухгалтерского учета / М.Л. Пятов // Теория для практиков. – М. : ООО «1С-Паблишинг», 2010. – 228 с.
18. Райан Б. Стратегический учёт для руководителя / Б.Райан ; пер. с англ. под ред. В.А. Микрюкова. – М. : Аудит ЮНИТИ, 1998. – 616 с.
19. Райзберг Б.А. Психологическая экономика : учеб. пособ. / Б.А. Райзберг. – М. : ИНФРА-М, 2005. – 432 с.
20. Саймон Г. Теория принятия решений в экономической теории и науке о поведении / Г.Саймон // Теория фирмы. – СПб., 1995. – С. 54–72.
21. Солоненко А.А. Методология формирования единой учетной системы группы взаимосвязанных организаций и развитие её трансляционных возможностей : научная монография / А.А. Солоненко. – Астрахань : Сорокин Р.В., 2011. – 398 с.
22. Соколов Я.В. Бухгалтерский учет как система факторов хозяйственной жизни : учеб. пособ. / Я.В. Соколов. – М. : Магистр ИНФРА-М, 2010. – 224 с.
23. Экономическая психология. Социокультурный подход ; под ред. Андреевой. – СПб. : Питер, 2000. – 512 с.

КОНДРАТЮК Ольга Михайлівна – кандидат економічних наук, доцент кафедри обліку і аудиту підприємницької діяльності Криворізького економічного інституту ДВНЗ «Криворізький національний університет»

Наукові інтереси:

- облік, звітність та оподаткування, корпорацій;
- розвиток бухгалтерського обліку.

Тел.: (моб.) (097)507-03-33

E-mail: Kondratyukol@i.ua.

Стаття надійшла до редакції 16.10.2013

О.М. Кондратюк Розвиток бухгалтерського обліку корпорації з позиції психології зацікавлених користувачів та особливостей сприйняття ними облікової інформації

О.М. Кондратюк Развитие бухгалтерского учета корпорации с позиции психологии заинтересованных пользователей и особенностей восприятия ими учетной информации

О.М. Kondratyuk Development of corporate accounting from the perspective of the psychology of interested users and specifics of their perception of accounting information

Кондратюк О.М. Развитие бухгалтерского учета корпорации с позиции психологии заинтересованных пользователей и особенностей восприятия ими учетной информации / О.М. Кондратюк // Вестник ЖГТУ / Экономические науки. – 2013. – № (). – С. – Табл. 3 – Ил. 0. – Библиограф.: 24 назв.

Подымается вопрос взаимосвязи бухгалтерского учета и психологии. Обосновывается дальнейшее развитие бухгалтерского учета в обеспечение интересов пользователей - субъектов корпоративных отношений и неоднозначность восприятия ими учетной информации. Показано неоднозначность восприятия информации пользователями. Сформирована карта заинтересованных сторон, их информационные потребности и виды бухгалтерского учета, генерирующие необходимую информацию. Исследована освещенность проблемы психологической составляющей учетной деятельности в научной литературе в следующих аспектах: 1) с позиции познавательной сложности учетно-аналитических данных, 2) с позиции источника данных, 3) с позиции исполнителя информации, 4) с позиции пользователя информации, 5) с позиции выделения психологических типов личности. Указанная необходимость дальнейших исследований по обозначенной проблематике.

Ключевые слова: бухгалтерский учет, дифференциация, интеграция, информация, корпорация, пользователи, психология.

Kondratyuk O.M. Development of corporate accounting from the perspective of the psychology of interested users and specifics of their perception of accounting information/ O.M. Kondratyuk // Bulletin ZhSTU / Economics. – 2013. – № (). – P. . – Table. 3 – Picture. 0. – Bibliography: 24 titels.

The question of the relationship between accounting and psychology is raised in this article. There is the substantiation of further development of accounting into serving the interests of users-subjects of corporate relationships and ambiguity of their perception of accounting information. The ambiguity of users' perception of accounting information is shown. The map of stakeholders as well as their information needs and types of accounting, which generate the appropriate information, are formed. The degree of study of psychological component of accounting in the scientific literature is examined in terms of the following aspects: 1) from the perspective of cognitive complexity of accounting analytical data; 2) from the perspective of data source; 3) from the perspective of executor of information, 4) from the perspective of user of information; 5) from the perspective of separation of individual's psychological types. The necessity of further study of this problematic is emphasized.

Keywords: accounting, differentiation, integration, information, corporation, users, psychology.